

ORTADOĞU'DA GÜVENLİĞİN PİYASALAŞMASI VE ŞİDDETİN ÖZELLEŞMESİ

Mehmet Turan Çağlar

Işık Üniversitesi, turan.caglar@isikun.edu.tr

ÖZET

Arap Baharı'nın ayırt edici özelliklerinden biri silahlı devlet dışı aktörlerin merkezi bir rol oynaması olmuştur. Başta IŞİD olmak üzere silahlı devlet dışı gruplar, özellikle Irak ve Suriye'de 2011 sonrası siyasetin belirleyici aktörleri olmuşlardır. Her ne kadar şiddetin özelleşmesine örnek olarak gösterilen silahlı devlet dışı aktörler, Ortadoğu'da 2011 sonrası ortaya çıkan bir kavram olmasa da ve tarihsel, sosyolojik bir temele sahip olsa da Arap Baharı bu aktörlerin çok daha etkin ve görünür olmasına sebep olmuştur. Aşağıdan yukarı şiddetin özelleşmesine örnek olarak gösterilen silahlı devlet dışı aktörlerin, Irak ve Suriye'de bu boyutlarda kuvvetlenmesinde rol oynayan en önemli etkenlerden biri ise 2003 sonrası başta Irak olmak üzere bölgede, güvenliğin özel askeri ve güvenlik şirketleri aracılığıyla piyasalaşması olmuştur. Şiddetin yukarıdan aşağıya özelleşmesini simgeleyen özel askeri ve güvenlik şirketleri ile şiddetin aşağıdan yukarıya özelleşmesine örnek olarak gösterilen silahlı devlet dışı gruplar arasındaki mücadeleler, silahlı devlet dışı aktörlerin bölgede meşrulaşmasına ve güçlenmesine sebep olmuştur. Bu yüzden şiddetin özelleşmesi ve silahlı devlet dışı aktörlerin bölgede kuvvetlenmesi arasındaki ilişkiyi anlamak için çalışma, şiddetin özelleşmesinin türlerini ve şiddetin özelleşmesinde 2003 sonrası Irak'ta özel askeri ve güvenlik şirketlerinin oynadığı rolleri göstermeyi amaçlamaktadır. Bu temel amacın yanı sıra çalışma, özel askeri ve güvenlik şirketlerinin 2003 sonrası faaliyetlerinin nasıl güvenliğin piyasalaşmasına ve gettolaşmasına sebep olduğunu ve güvenliğin piyasalaşmasının, özellikle 2011 sonrası başta IŞİD olmak üzere silahlı devlet dışı aktörlerin hangi açılardan meşrulaşmasına ve güçlenmesine sebep olduğunu incelenmeye çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şiddetin Özelleşmesi, Güvenliğin Piyasalaşması, Özel Askeri ve Güvenlik Şirketleri, Silahlı Devlet Dışı Aktörler.

1. Giriş

2010 sonunda Tunus'ta başlayan Arap ayaklanmaları, 2011 yılında Mısır, Yemen, Libya, Bahreyn, Umman, Ürdün ve Suriye'ye yayılmış ve bu ayaklanmaların hepsi "Arap Baharı" olarak isimlendirilmiştir (Ma'oz, 2012). Bu süreçte Libya, Tunus ve Mısır'da iktidar değişiklikleri olmuş ve diğer ülkelerdeki ayaklanmalar ise mevcut statükoyu tehdit eder hale gelmiştir. Başlangıçta demokratik hak ve talepler doğrultusunda ortaya çıkan bu ayaklanmalar, zamanla özellikle Suriye'de çatışma ve iç savaşa dönüşmüştür. Suriye'de yaşanan iç savaş ise devlet dışı silahlı grupların bölgede ve Arap Baharı'nda ön plana çıkan rollerini göstermiştir. Her ne kadar Ortadoğu'da devlet dışı silahlı grupların varlığı Arap Baharı'nda ortaya çıkmaya da Arap Baharı, bu aktörlerin bölgedeki önemini ve ağırlığını gözler önüne sermiştir. Başta Irak-Şam İslam Devleti (IŞİD) olmak üzere bir çok devlet dışı silahlı aktör, Suriye ve Irak'ta çatışmaların ana aktörleri haline gelmiş ve hatta bu aktörlerin bazıları alanda hakimiyet kurarak belli başlı bölgelerin kontrollerini ele geçirmişlerdir.

Devlet dışı silahlı aktörlerin Ortadoğu'da bu boyutlara ve etkiye ulaşması ise sadece Arap Baharı boyunca yaşanan çatışmaların sonucu değildir. Her şeyden önce devlet dışı silahlı aktörler, Ortadoğu'nun tarihsel ve sosyolojik yapısıyla doğrudan ilgilidir. Lübnan'da Hizbullah, Filistin'de ise Hamas ve El-Fetih gibi örgütlerin varlığı on yıllar önceye kadar dayanmaktadır. Bu toplumsal gerçekliğin görmezden gelinmesi ise Arap Baharı boyunca etkin olan devlet dışı silahlı aktörlerin rollerinin anlaşılmasını engellemiştir. Her ne kadar devlet dışı silahlı aktörlerin bölgedeki etkinliğinde Ortadoğu'nun tarihsel ve sosyolojik yapısı önemli bir paya sahip olsa da bu aktörlerin güçlenmesinde çok önemli rol oynayan bir başka faktör ise 2003 sonrası Irak'ta güvenliğin ticarileşmesi ve bu ticarileşmenin sebep olduğu şiddetin özelleşmesi olmuştur. Özellikle IŞİD'in tarihsel olarak Irak'ta güçlendiği göz önünde bulundurulduğunda güvenliğin piyasalaşmasının devlet dışı silahlı aktörlerin güçlenmesine nasıl doğrudan etkiye sebep olduğu görülebilir. Bölgede güvenliğin ticarileşmesi ise doğrudan 2003 sonrası ABD'nin Irak işgali ile ilişkilidir. 2003 sonrası ABD, Irak'ta güvenliği özel askeri ve güvenlik şirketleri aracılığıyla sağlamaya çalışmış ve bu şirketler, müşterilerine ücret

karşılığında güvenlik hizmetini temin etmişlerdir. Güvenliğin Irak'ta şirketler aracılığıyla dışlayıcı ve rekabetçi bir şekilde sağlanmaya başlaması ise bu hizmete ulaşamayan kitleleri devlet dışı silahlı aktörlere daha fazla yakınlaştırmıştır. Güvenliği sadakat üzerinden kitlelere sağlayan IŞİD gibi devlet dışı aktörler, başta Irak olmak üzere bölgede her geçen gün güçlenmiştir. Güvenliğin özel askeri ve güvenlik şirketleri aracılığıyla ticarileşmesinin yanında bu şirketlerin sebep olduğu hukuk dışı durum ve faaliyetler, Irak'ta bu şirketlere karşı olan kitlesel nefreti arttırmış ve bu kitlesel nefret, özel askeri ve güvenlik şirketleri ile doğrudan çatışan devlet dışı silahlı aktörlere desteğe dönüşmüştür. Bu yüzden Irak'ta özel askeri ve güvenlik şirketleri ile savaşıyan IŞİD ve Mehdi ordusu gibi devlet dışı silahlı aktörler, Irak'ta geniş kitleler tarafından desteklenmiş ve bu süreç, bu aktörlerin 2011 sonrası hem Irak'ta hem de Suriye'de etkin rol oynamasına sebep olmuştur. Bütün bu süreç ise bölgede güvenliğin ticarileşmesinin ve şiddetin özelleşmesinin temel sonuçlarından biri olmuştur.

Bu gelişmeler ışığında şiddetin özelleşmesi ve silahlı devlet dışı aktörlerin bölgede kuvvetlenmesi arasındaki ilişkiyi anlamak çalışmanın temel amacıdır. Bu temel amacın yanı sıra şiddetin özelleşmesinin türleri ve şiddetin özelleşmesinde 2003 sonrası Irak'ta özel askeri ve güvenlik şirketlerinin oynadığı roller gösterilmeye çalışılacaktır. Ayrıca çalışma, özel askeri ve güvenlik şirketlerinin 2003 sonrası faaliyetlerinin nasıl güvenliğin piyasalaşmasına ve gettolaşmasına sebep olduğunu ve güvenliğin piyasalaşmasının, özellikle 2011 sonrası başta IŞİD olmak üzere silahlı devlet dışı aktörlerin hangi açılardan meşrulaşmasına ve güçlenmesine sebep olduğunu incelenmeye çalışacaktır. Bu amaçlar doğrultusunda ilk bölümde şiddetin özelleşmesiyle ilgili kavramsal çerçeve kurulacaktır. Aşağıdan yukarı özelleşme ile yukarıdan aşağı özelleşme türleri gösterilerek, bu ayrımların Irak pratiğinde nelere karşılık geldikleri incelenecektir. İkinci bölümde güvenliğin ticarileşmesinin ne olduğu ve tarihsel olarak nasıl ortaya çıktığı gösterilmeye çalışılacaktır. Bu bölümde ayrıca güvenliğin ticarileşmesinin Irak'ta sebep olduğu güvenliğin gettolaşmasına nasıl sebep olduğu incelenecektir. Üçüncü bölümde Irak'ta faaliyet göstermiş olan özel askeri ve güvenlik şirketlerinin boyutları ve bu şirketlerin güvenlik kavramını nasıl dışlayıcı ve rekabetçi bir hale getirdikleri gösterilecektir. Bir başka ifadeyle, bu bölümde özel askeri ve güvenlik şirketleri aracılığıyla güvenliğin hangi yollarla piyasalaştığı gösterilecektir. Dördüncü ve son bölümde ise özel askeri ve güvenlik şirketleri ile silahlı devlet dışı aktörlerin ilişkileri, Irak pratiği üzerinden gösterilecektir. Şiddetin özelleşmesi doğrultusunda özel askeri ve güvenlik şirketlerinin hangi açılardan şiddetin tarafı olduğu gösterilecek ve özel askeri ve güvenlik şirketlerinin sebep olduğu geniş çaplı insan hakları ihlallerinin Irak'ta IŞİD gibi devlet dışı silahlı aktörlerin güçlenmesine nasıl sebep oldukları incelenecektir. Bu ilişkiler üzerinden ise başta IŞİD olmak üzere silahlı devlet dışı aktörlerin Irak'ta nasıl güçlendikleri ve bu güçlenmenin Arap Baharı üzerindeki etkilerine değinilecektir.

2. Kuramsal Çerçeve: Güvenliğin ve Şiddetin Özelleşmesi

Geleneksel anlamda şiddet kullanma tekeline sahip olma, modern ulus-devletin en önemli özelliklerinden biridir (Welch, 2009). Bu yüzden kabaca tarif etmek gerekirse, askeri ve güvenlik hizmetlerinin özelleşmesi, devletlerin gönüllü veya gönülsüz olarak şiddet kullanma tekelinden vazgeçmeleri olarak tanımlanabilir (Wulf, 2005). Bir başka ifadeyle, şiddetin özelleşmesi, devletlerin "doğası gereği" (Palou-Loverdos ve Armendariz, 2011: 16) sahip olduğu şiddet kullanma tekelini başka aktörlere devretmesidir. Bu tanımlama temel alındığında gücün veya şiddetin özelleşmesi ise iki şekilde olabilir. Birincisi, şiddetin aşağıdan yukarı doğru özelleşmesidir ve bu özelleşme şekli, devlet dışı aktörlerin kendine ekonomik ve siyasi kazanç sağlamak amacıyla güce başvurusu sonucu ortaya çıkar. Genellikle bu tip özelleşmeye örnek aktörler olarak milis güçleri, organize suç örgütleri, savaş lordları, çeteler, isyancılar, ayrılıkçı hareketler gösterilirken, bu tip özelleşmenin belirleyici özelliği, aktörlerin devletin izni olmaksızın şiddete başvurmaları ve bazı durumlarda devlet otoritesine karşı hareket etmeleridir. Özellikle, Ortadoğu bölgesinde milis yapılanmalarının kuvvetli olduğunu düşünülürse, bölgede tarihsel olarak aşağıdan yukarı doğru şiddetin özelleşmesinin boyutları anlaşılabilir. İkinci özelleşme şekli ise şiddetin yukarıdan aşağıya doğru özelleşmesidir ve bu özelleşme şekli, hükümetler tarafından planlanan ve uygulanan bir özelleştirme şeklidir (Wulf, 2005). Bu özelleştirme tipindeki amaç ise geleneksel askeri ve güvenlik görevlerinin özel girişimlere devridir. Her ne kadar çalışmanın temel amacı yukarıdan aşağı özelleşme tipinin, Irak ve bölgeye etkisiyse de şiddetin ve gücün özelleşmesinde rol oynayan aktörlerin sınıflandırılması da kavramsal karmaşanın önüne geçmesi açısından önemlidir.

2.1. Şiddetin Özelleşmesinde Ortaya Çıkan Aktörler

Aşağıdan yukarı ve yukarıdan aşağıya şiddetin özelleşmesiyle ortaya çıkan aktörler 6 sınıfta toplanabilir. 1. tip aktörler özel güvenlik şirketleri (Private Security Companies-PSCs) olup, bu şirketlere yetki, devlet tarafından verilir ve özellikle büyük metropollerde güvenliği sağlayan şirketler örnek olarak gösterilebilir. Bu şirketler aynı zamanda iç güvenlik konusunda düzenin ve yasaların devamını sağlamaya yardımcı olan şirketlerdir (Wulf, 2005). İkinci tip aktörler, hizmet sağlayıcı şirketler olarak tanımlanabilir. Askeri üslerin yapımından, askeri personel ve aileleri için yaşam alanlarının oluşturulmasına, üslere malzeme tedarikinden, üniforma üretimine kadar hizmet sağlayan aktörlerdir. 3. tip aktörler, savunma üreticisi şirketler olup, silahlı kuvvetler için silah ve ekipman üretirler. Tarihsel anlamda askeri-endüstriyel kompleksin parçası olarak görülebilecek bu şirketlerin, yasal ve hukuki sınırları çok daha belirgindir. 4. tip aktörler, özel askeri şirketler (Private Military Companies-PMCs) olup, bu şirketler, geleneksel anlamda devletlerin silahlı kuvvetlerinin üstlendiği görevleri üstlenme potansiyeline sahip olan şirketlerdir. Özellikle 2003 Irak Savaşı sonrası, hem sayı bakımından hem de küresel pazarda büyüyen payları bakımından ön plana çıkan bu şirketler, savaş öncesi ve sonrası dönemlerde ve savaş süresince silahlı kuvvetlerle birlikte ortaklaşa görev alan şirketlerdir. Bu şirketlerin hukuki durumları ise bundan önceki 3 tip aktör kadar açık değildir ve bu şirketler, uluslararası hukukta gri alanda yer almaktadır (Wulf, 2005).

5. ve 6. tip aktörler, şiddetin ve gücün aşağıdan yukarıya doğru özelleşmesine örnek olarak gösterilirken, bu sınıfta olan aktörler genellikle hukuk dışı olarak tanımlanırlar. 5. tip aktörler, genel bir sınıflandırmayla hukuka uygun olmayan aktörler olarak tanımlanmaktadır. Milis kuvvetleri, asiler, isyancılar, savaş lordları, organize suç çeteleri bu sınıflandırmaya örnek olarak gösterilirken, ekonomik ve siyasi çıkar amacıyla şiddete başvuran gruplar olarak tanımlanmaktadır. Bu sınıflandırmayla ilgili problem ise bu grupların devletin izni olmadan şiddete başvurmaları ve uluslararası hukukta yer almamaları yüzünden hukuk dışı olarak tanımlanmalarıdır. Yoksa milis kuvvetleri veya isyancılar gibi gruplar, gayr-i meşru yönetimlerle çatışabilirler ve belli toplulukların gözünde resmi yönetimlerden daha meşru olarak görülebilirler. Buradaki hukuk dışı tanımı meşruiyet temelli bir tanımlama değil, hukuken şiddet kullanmaya izni olmamalarından doğan bir tanımdır. 6. tip aktör ise paralı askerlerdir. Tarihsel anlamda yüzyıllardır varlığını sürdüren bu grup, daha fazla para verenin tarafında çalışırlar. 1979'daki BM'deki yasal düzenleme sonrası paralı askerlik ve faaliyetleri hukuk dışı ilan edilmiştir (Wulf, 2005: 50). Özel askeri ve güvenlik şirketlerinin çatışmalarda yer alan personellerinin paralı asker olarak tanımlanması ise şiddetin özelleşmesinde kavram karmaşasına sebep olmaktadır. Özel askeri ve güvenlik şirketleri, ilgili devletler tarafından görevlendirildikleri için bu şirketlerin personelleri, hukuken paralı askerlerden farklıdır. Kavram karmaşasına sebep olan ise tıpkı 2003 sonrası Irak'ta olduğu gibi özel askeri ve güvenlik şirketlerinin ulus ötesi bölgelerde kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Yine de bu şirketler ve çalışanları, devletlerin izni doğrultusunda faaliyet gösterdikleri için geleneksel paralı askerlik kurumundan ayrılmaktadır.

Bu çalışmada ise yukarıdan aşağıya gücün ve şiddetin özelleşmesine odaklanılırken, bu tip özelleşmeye örnek tüm aktörleri kapsamak için özel askeri ve güvenlik şirketi (Private Military and Security Companies) tanım olarak kullanılacaktır. Bu tip kapsayıcı bir tanımlamayla ayrıca pratikten doğan kavram karmaşasının önüne geçilebilir. Kavramsal olarak yukarıdaki sınıflandırma sağlıklı görünse de pratikte ve özellikle Irak pratiğinde bu tip bir ayırım pek sağlıklı değildir. Tanımlamada iki farklı aktör olarak gösterilmesine rağmen, uluslararası müdahalelerde ve özellikle Afganistan ve Irak'ta rol alan şirketler, kendilerini özel güvenlik şirketi, yani savunma faaliyetli şirketler olarak göstermeler de Irak ve Afganistan'da şirketlerin faaliyetlerine bakıldığında bu şirketleri, savunmanın ötesinde saldırı temelli yani özel askeri şirketler olarak da tanımlamakta fayda vardır. Özellikle savaş alanları ve çatışma ortamlarında savunma ve saldırı faaliyetlerinin birbirine karışması sebebiyle bu şirketleri, genel itibarıyla askeri ve güvenlik şirketleri olarak tanımlamak daha sağlıklı bir analize yardımcı olacaktır. Bu tip bir tanımlama ayrıca servis sağlayan ve savunma üreten şirketleri kapsam içine almaya da yardımcı olacaktır. Irak'ta faaliyet gösteren şirketlerden bazıları aslında ilk 4 tipe de uyan şirketlerdir. O yüzden 4 tip sınıflandırmayı da içerisine alacak şekilde literatürde de yeri olan özel askeri ve güvenlik şirketi tanımı, çalışma boyunca kullanılacak tanımdır.

2.2. Özel Askeri ve Güvenlik Şirketleri

Özel askeri ve güvenlik şirketleri, askeri ve güvenlik hizmetleri sağlayan ticari kuruluşlardır (Godfrey vd., 2014: 107). 1960'larda ortaya çıkan bu şirketler, bu tarihten itibaren önemli bir ticari

aktör olarak ortaya çıksa da asıl büyük büyümeyi Soğuk Savaş sonrası gerçekleştirilmiş ve kısa sürede özel şirketlerin küresel piyasadaki varlıkları 3 milyar dolara kadar ulaşmıştır (Kinsey, 2007). Şirketler; lojistik sağlama, askeri üs yapılandırması, yönetim ve organizasyon, tıbbi servisler ve askeri birliklere helikopter ve araç temin etme gibi geniş bir skalada hizmet sağlamaktadırlar (Leander ve van Munster, 2007). Bunların yanında kişilerin özel mülklerinin korunması, askeri üs ve hava alanlarının yönetimi, BM barış güçlerinin nakliyesi, insani organizasyonlara silahlı veya silahsız konvoy güvenliği sağlama, askeri ve istihbarat desteği sağlama gibi bir çok alanda da görev almaktadırlar. Doğrudan savaş alanı için hizmet sağlayan şirketler ise komuta ve uygulamada askeri destek sağlayan firmalar, tavsiye ve eğitim hizmeti veren askeri danışmanlık şirketleri ve ölümcül olmayan yardımlarda bulunan askeri tedarik şirketleri olarak sınıflandırılabilir (Wulf, 2005). Özellikle ABD ve İngiltere’de ise bu şirketler, sahada da görev alarak bazı durumlarda çatışmalarda yer almak zorunda kalmıştır. Devletlerin yanında bu şirketler, aynı zamanda hizmetlerini uluslararası kurumlara, çatışma sonrası ülkelerde insani organizasyonlara, isyancılara ve asilere karşı yabancı hükümetlere ve çok uluslu şirketlere sunmaktadır. Özel askeri ve güvenlik şirketleri tüm bu aktörlere hizmet sağlasa da bu hizmetin en büyük alıcısı ABD’dir. Özellikle bu şirketlerin küresel payının büyümesinde ve sayılarının artmasında ABD başta olmak üzere Batı büyük rol oynamıştır.

Başta ABD ve İngiltere olmak üzere Batı’nın bu şirketleri yoğun biçimde kullanması ise temel olarak iki sebepten kaynaklanmaktadır. Birincisi, Soğuk Savaş sonrası, sorunlara piyasa temelli çözümlerin daha etkin olduğuna dair görüşün yayılmasıdır. İkincisi ise özellikle Batı’nın pratik sebeplerden dolayı bu şirketlere duydukları ihtiyaçtır. Birinci amaç daha çok güvenlik ve şiddet sorunlarına piyasa temelli çözümler üretmek ve geleneksel anlamda kamu malı olarak görülen güvenlik kavramını, ticari ve kâr odaklı bir ürüne dönüştürmektir. Merkezin bu şirketleri kullanmalarındaki ikinci sebep ise pratik nedenlere bağlıdır. 9/11 sonrası değişen güvenlik algısına ve yeni dönemin tehditlerine karşı bu şirketler, devletler ve uluslararası organizasyonlar tarafından kısa vadeli ve doğrudan çözüm olarak görülmüştür. Her ne kadar pratik nedenler, kısa vadede yararlı görünse de güvenlik sorunlarına getirilen şirket ve piyasa temelli çözümler, güvenlik kavramına farklı bir boyut kazandırmıştır. Değişmeye başlayan güvenlik kavramı ise Irak’ta 2003 sonrası kendini hissettirmiş ve ülkedeki güvensizlik iklimine doğrudan katkıda bulunmuştur. O yüzden özel askeri ve güvenlik şirketlerinin, Irak’taki faaliyetlerine bakmadan önce değişen güvenlik kavramına ve bu değişimin olası sonuçlarına bakmak faydalı olacaktır.

3. Güvenlik Kavramının Dönüşümü Ve Irak’ta Güvensizliğe Etkileri

Soğuk Savaş süresince nükleer silahlanma ve süper güç rekabetinin de etkisiyle güvenlik ve uluslararası güvenlik konuları, kamunun ve devletin sorumluluğu altında bulunan konular olarak gösterilirken, Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik, profesyonellerin etkisi ve küreselleşme vurgusunun artmasıyla birlikte kamunun sorumluluğundan belirli ölçüde özel alana ve piyasa mekanizmalarına doğru kaymaya başlamıştır (Leander ve van Munster, 2007). Güvenlik sorunları için piyasa temelli çözümlerin daha etkin olduğuna dair görüş, geleneksel anlamda devletin ve kamunun sorumluluğunda olan askeri ve güvenlik alanlarında da etkili olmaya başlamıştır. 1980’ler ve sonrası yaşanan özelleştirme devrimiyle birlikte özeline kamuya kıyasla kazandığı ağırlık, marketin kamu araçlarından daha etkin olduğuna dair ortaya çıkan kanı, bir diğer ifadeyle neo-liberal ideolojinin hızla yayılması aslında bu şirketlerin olağanüstü boyutlarda büyümesinin en temel sebebi olmuştur (Perry, 2012). Tüm bu dönüşüm sonrası geleneksel anlamda devletin kontrolü ve denetiminde olduğu varsayılan savunma, diplomasi, kalkınma ve ulusal güvenlik alanlarında, ABD başta olmak üzere Batı’da özel askeri ve güvenlik şirketlerinin rolü giderek artmış ve iktidarlar güvenlik konusunu, yarı market tipi girişimlerle ortaklaşa kurgulamaya başlamıştır (Leander ve van Munster, 2007). Bu da özellikle merkez ülkelerde güvenlik sorunlarına kamu-özel ortak teşebbüsü ile çözümler üretme politikasını hızlandırmıştır (Wulf, 2005).

Bu değişen güvenlik kavramsallaştırması ise güvenlik konusunda dışlayıcı yaklaşımların yükselmesine sebep olmuştur. Güvenlik, artık kamunun bütününe sağlanan bir kamu malı olmaktan çıkıp piyasalaşmaya başlamıştır. Güvenlikle ilgili değişen algı ise 2003 sonrası Irak’ta güvensizliğin artmasına sebep olmuştur. Güvenliğin piyasalaştığı bir ortamda, güvenliğini satın alamayan kitleler, güvenliklerini sağlamak için daha fazla silahlı devlet-dışı aktörlere yanaşmıştır. Bu eğilim ise Irak’ta güvenliğin silahlı devlet-dışı aktörler tarafından sağlanmasına ve güvenlik kavramlarının birbirlerini dışlamasına sebep olmuştur. Bu dışlama ise ülkede özel şiddetin daha da fazla yayılmasını getirmiştir. Bu yüzden, özel askeri ve güvenlik şirketlerinin, Irak’ta ve bölgede faaliyetlerine bakmadan önce hem

değişen güvenlik kavramına hem de bu değişimin sebep olduğu güvensizlik iklimine bakmak faydalı olacaktır.

3.1. Güvenliğin Ticarileşmesi

Güvensizliğin ve korkunun hareketliliğinin arttığı bir dönemde güvenlikle ilgili söylemin değişmesi, özel güvenlik piyasasının kendi taleplerini üretmesine başlarken, bu yeni talepler de güvenliğin ticarileşmesine katkıda bulunmuştur. Bu yönde bir evrimleşme ise kriz ve çatışma alanlarında piyasa temelli çözümleri ve güvenlik tedarikçilerini daha fazla ön plana çıkarmıştır (Leander ve van Munster, 2007). Bu yolla da güvenlik, talebe dayalı piyasanın parçası haline gelmiştir. Bir diğer deyişle, görünmez ele duyulan neo-liberal inanç kuvvetlendikçe güvenliğin kamu üzerinden karşılanamayacağına dair inanç da güçlenmiştir (Wulf, 2005). Tüm bu fikri dönüşüm özellikle merkezde kabul görürken, Afganistan ve Irak örneklerinde olduğu gibi kuvvet kullanma yolu da dahil olmak üzere belirli araçlarla yarı-çevre ve çevreye yayılmıştır. Bu yayılmada ise en büyük rolü ABD oynarken, yayılmanın en belirgin araçlarından biri de özel askeri ve güvenlik şirketleri olmuştur. ABD’de özellikle Clinton yönetimi ile ivme kazanan kamu hizmetlerinin özel sektöre kayması ve 9/11 sonrası güvenliğin de bu kaymadan etkilenmesi sonucu özel askeri ve güvenlik şirketleri, teröre karşı savaş çağının en temel aktörlerinden biri haline gelmiştir (Perry, 2012). 9/11 sonrası ABD’nin yürürlüğe koyduğu “Full Spectrum Dominance” stratejisiyle teröre karşı savaşta, özel sektörün daha fazla rol alması teşvik edilirken (Godfrey vd., 2014: 112), bu teşvik altında ulusal ve uluslararası güvenlik sorunlarına ticari çözümler üreten güvenlik-endüstri kompleksini doğurmuştur.

Güvenliğin, kamunun sorumluluğundan ayrılıp özel sektörün üzerinden kurgulanması, güvenlik kavramını dönüştürmektedir. Güvenlik kavramını ticari bir meta olarak tanımlamak, güvenliğin; özel, dışlayıcı ve rekabetçi bir piyasa malı ve hizmeti olması anlamına gelmektedir (Krahmann, 2008: 385). Dışlayıcı olması açısından güvenliğin ticarileşmesi sadece hizmeti satın alabilenlerin güvenliğinin sağlanmasını getirirken, rekabetçi olması açısından güvenliğin piyasalaşması ise bir kişi, grup veya ulusun güvenliğinin artırılmasının diğer kişi, grup veya ulusun güvenliğinin azalmasına sebep olmasıdır (Krahmann, 2008). Bir diğer deyişle, güvenlik kavramının metalaşması veya ticarileşmesi, güvenliğin kolektif bir kavramdan bireysel bir kavrama dönüşmesine sebep olmaktadır. Güvenlik ve askeri hizmetlerin piyasa tarafından sağlanması, sadece bu hizmeti satın alabileceklere güvenlik sağlarken, genel olarak kamu güvenliği ve kurumlarını zayıflatmaktadır (Leander, 2005). Bu dönüşüm ise güvenliğin aktörlerini, konularını veya araçlarını dönüştürmekte, bireysel güvenlik anlayışının ön plana çıkması ise kolektif güvensizliğe yol açmaktadır. Daha doğru bir ifadeyle, kimin güvenliği sorusuna verilen cevap güvenliğin ticarileşmesi sonrası değişmektedir. Güvenliğin ticarileşmesi sonrası bireyin güvenliği, topluluğun güvenliğinden önce gelmeye başlamıştır (Krahmann, 2008). 2003 sonrası Irak’ta açıkça görülen bu dönüşüm, ister silahlı devlet dışı gruplar isterse de özel askeri ve güvenlik şirketleri aracılığıyla güvenlik kavramını rekabetçi ve dışlayıcı bir noktaya getirmiştir. Bu da aslında Irak’ta yaşanan güvensizlik iklimine doğrudan etkide bulunmuştur ve bu güvensizlik ikliminin etkileri, bugün bile devam etmektedir.

Güvenliğin ticarileşmesi sadece güvenliğin nesnesini değiştirmekle kalmamıştır. Bunun yanında kâr elde etme amacıyla bireysel değerlerin, topluluk değerlerinin üstünde görünmesine sebep olmaktadır. Kolektif güvenliğin yerine bireylerin ve kurumların güvenliğini ön planda tutan bu şirketler, çatışan tarafların işbirliği ve müzakeresini sağlamaktan çok, müşterilerinin çıkarları ve güvenliklerini ön planda tutmaktadır. Bu da güvenlik sorunlarına kalıcı yapısal çözümler getirilmesinin önünde bir engel oluşturmaktadır. Güvenlik sorunlarına kalıcı çözümlerin geliştirilmesinde özel askeri ve güvenlik şirketlerinin sebep olduğu bir diğer önemli engel ise kâr amacı güden bu şirketlerin, tehditlerin önlenmesinden daha çok koruma ve caydırıcılık hizmetleri sağlamalarıdır (Krahmann, 2008). Başka bir ifadeyle, şirketlerin varlık sebepleri mevcut tehditler ve sonuçlarıdır. Bu şirketler, tehditlerin sebepleriyle, daha doğru ifadeyle güvenlik sorunlarının temel noktalarıyla ilgilenmezler. Irak’ın yeşil, sarı ve kırmızı bölgelere bölündüğü ve kamu güvenliğinin kötüleştiği bir dönemde, ABD resmi temsilcilikleri ve firmalarının, güvenlik için özel şirketlere daha fazla başvurması, şirketlerin tehditleri önlemede değil, caydırma ve tehditlere karşı korumada ön plana çıktığını göstermektedir. Tehditlerin önlenmesini amaçlamayan ve müşterilerinin çıkar ve güvenliklerini, toplumsal güvenliğin üstüne koyan özel askeri ve güvenlik şirketleri, risk ve tehditlerin temel sebepleriyle ilgilenmedikleri ve güvenlik sorunlarını teknik meseleler olarak gördükleri için sadece kısa süreli güvenlik sağlayabilmektedir. Bir diğer ifadeyle, güvenliğin uzmanlaştığı ve teknikleştiği bir ortamda diplomatik alternatif çözümler veya yerel tecrübe önerileri, çözüm alternatifleri olmaktan uzaklaşmaktadır

(Leander ve van Munster, 2007). Bunun yanında, Irak'ta da öz yönetim yollarının kuvvetlendirilmesi yerine özel şirketlerin vasıtasıyla yeniden yapılandırılmaya çalışılan güvenlik güçlerinin, istenilen etkiyi verememesi ve programın çok yavaş ilerlemesi, özel şirket faaliyetlerinin uzun vadeli güvenlik konusunda yetersizliğini göstermesi açısından önemlidir (Krahmann, 2008).

3.2. Irak'ta Güvenliğin Gettolaşması

Güvenliğin metalaşması ve ticarileşmesi, Irak'ta güvenliğin gettolaşmasındaki en önemli sebeplerden biridir. Gücün ve şiddetin aşağıdan yukarıya doğru özelleşme eğilimlerinin kuvvetli olduğu Irak'ta özel askeri ve güvenlik şirketlerinin faaliyetleri, güvenlik kavramını daha da dışlayıcı ve rekabetçi bir kavram haline getirmiştir. Güvenliğin dışlayıcı ve rekabetçi olması ise Irak'ta güvensizliğin ve şiddetin artmasına sebep olmuştur. Böyle bir ortamda yerel ve mezhepçi gruplar, bir diğer deyişle silahlı devlet dışı aktörler, güvenliğin sağlanmasında ön plana çıkmıştır. Bu süreç ise güvenliğin gettolaşmasına, yani belli grupların sadece belli alanlarda güvende kalabilmelerine sebep olmuştur (Hills, 2010). Bu süreç ise Irak'ta mevcudiyetini korurken Arap Baharı sonrası ise Suriye'ye de sıçramıştır.

Güvenliğin Irak ve Suriye'de gettolaşması silahlı devlet dışı grupların faaliyetlerinden kaynaklandığı kadar ABD'nin 2003 işgali sonrası politikalarından ve özel güvenlik ve askeri şirketlerinin güvenlik anlayışından da kaynaklanmaktadır. İşgalin ilk aylarında Bağdat, koalisyon güçleri tarafından 55 ile 60 bölgeye bölünürken koalisyon güçleri sadece 40 civarı bölgede kontrolü sağlayabilmiş, geri kalan bölgeler ise yerel güç odaklarının veya başka bir ifadeyle silahlı devlet dışı aktörlerin kontrolünde kalmaya devam etmiştir (Hills, 2010). Ulusal kolluk kuvvetlerinin feshedilmesi ve güvenliğin özel şirketler tarafından şirket müşterilerine sağlanması ise güvenlik kavramının daha da dışlayıcı hale gelmesine sebep olmuştur. Güvenliğin daha da dışlayıcı hale gelmesi ise diğer aktörler arasında şüphelerin sürmesine ve kolektif güvenlik anlayışının yerleşmemesine sebep olmuştur. Bu ise tıpkı özel güvenlik şirketlerinin kendi müşterilerini koruması gibi yerel güçlerin kendi bölgelerini veya kontrolündeki kurumları korumasını getirmiştir. Daha doğrudan söylemek gerekirse, Irak'ta özel şirketler, ABD'nin çeşitli şirketlerini korumaya devam ederken, Bağdat'taki en büyük hastane kompleksi, sağlık bakanının destekçileri olan Mehdi ordusunun militanları tarafından korunmuştur. Bağdat ve Sadr şehrinde Şiiilerin, silah ve zor yoluyla kontrolü elinde bulundurmasına benzer bir şekilde Sünniler de Felluce'de kontrolü sağlamıştır (Hills, 2010). Kısaca belirtmek gerekirse, 2003 sonrası Irak'ta, merkezi hükümet yapısının zayıf olduğu ve güvenliğin dışlayıcı bir şekilde kurgulandığı bir düzende, milis yapılanmaları ve silahlı devlet dışı aktörler, tıpkı özel askeri ve güvenlik şirketleri gibi koruma ve temel ihtiyaçları sağlamaya başlamıştır. Özel askeri ve güvenlik şirketleri, koruma görevini para karşılığı yaparken, silahlı devlet dışı gruplar koruma görevini sadakat karşılığı yapmıştır. Bu ise aslında Irak'ta gücün ve şiddetin özelleşmesinin aşağıdan yukarıya doğru olduğu kadar yukarıdan aşağıya doğru olduğunu da göstermiştir. Gücün ve şiddetin özelleştiği bir ortamda da değişen güvenlik anlayışı, ülkede güvensizliğin artmasına sebep olmuştur.

Kısaca belirtmek gerekirse, değişen güvenlik kavramı ve bu kavramın değişmesinde önemli rol oynayan özel askeri ve güvenlik şirketleri, Irak'ta güvensizliğin ve şiddetin artmasında önemli rol oynamıştır. Yine de Irak'ta özel şirketlerin açtığı sorunlar kuramsal-kavramsal sorunların çok ötesindedir. Güvenliği piyasalaştırması ve şiddeti özelleştirmesinin ötesinde şirketlerin, Irak'ta bulunduğu sürede sebep olduğu skandallar, ölümler ve hukuk dışı durumlar, Irak'ta artan güvensizliğin gözle görülür sebepleri olmuştur.

4. Özel Askeri ve Güvenlik Şirketlerinin Irak'taki Boyutu ve Güvenliğin Ticarileşmesine Etkileri

Aslında yukarıda anlatılmaya çalışılan özel askeri ve güvenlik şirketlerinin hem güvenliğin ticarileşmesi ve şiddetin özelleşmesindeki rolleri hem de bu şirketlerin sebep olduğu sorunların en belirgin örnekleri, 2003 sonrası Irak'ta görülmüştür. Bölgedeki sorunların dar güvenlik anlayışı ve şirketlerin uzmanlık bakış açısı üzerinden tanımlanması sonrası süreçlerin depolitize olması ve bunun da alternatif çözüm önerilerinin önünü tıkaması (Leander ve van Munster) bölgede de 2003 Irak Savaşı sonrası daha görünür hale gelen bir trenddir. Bir diğer ifadeyle, güvenliğin yönetsel boyutuna vurgu yapmak sorunun diğer boyutlarını ve alternatif çözüm önerilerini sınırlandırmıştır.

Bu şirketlerin ve çalışanlarının hukuki belirsizliğinin açtığı sorunlar, ABD yönetiminin kongre denetiminden kurtulmak için bu şirketler üzerinden faaliyetlerini yürütmesi, bu şirketlerin giderek büyüyen rolleri ve pazar payları, ve şirket çalışanlarının işlediği suçlar ve bu suçların hukuki karşılığının olmaması gibi temel sorunların hepsi Irak'ta görülmüştür. Tüm bu sorunlar ise Irak'ta hem anti-Amerikancı eğilimleri hem de radikal akımları kuvvetlendirmiştir. Daha doğru bir ifadeyle, özel askeri ve güvenlik şirketlerinin 2003 sonrası sebep olduğu sorunlar doğrudan bölgede silahlı devlet dışı aktörlerin güçlenmesini getirmiştir. Bunun ötesinde güvenliğin para karşılığında sağlandığı bir düzende, parası olmayanlar güvenliklerini başta milis yapılanmaları olmak üzere başka devlet dışı aktörlerde aramaya başlamıştır.

Irak'ta güvenliğin ticarileşmesi ve bu ticarileşmenin sebep olduğu şiddetin özelleşmesi 2003 sonrası Irak'ta gün ve gün varlıkları ve faaliyetleri artan özel askeri ve güvenlik şirketleri üzerinden görülebilir. Bu artan rolün ve güvenliğin ticarileşmesinin boyutlarını görmek için Irak'ta görev alan özel askeri ve güvenlik şirketlerinin imzaladıkları sözleşme bedellerine, her gün daha fazla artan özel güvenlik ve askeri personelin sayısına ve bu şirketlerin uyguladıkları ücretlendirme politikalarına bakmak yeterli olacaktır. 2003 yılında işgal başladığında görece küçük sözleşmelere sahip olan özel güvenlik ve askeri şirketleri, zamanla şiddetin tırmanmasının da etkisiyle daha yüksek bedelli sözleşmelere imza atmaya başlamış, her geçen gün çok daha fazla sayıda özel askeri ve güvenlik şirketi çalışanı Irak'ta görev almaya başlamış ve bu çalışanlar daha fazla piyasa daha doğrusu çatışma temelinde ücretlendirilmiştir.

4.1. Irak'taki Özel Güvenlik Piyasası

2003 Irak Savaşı ile birlikte özel güvenlik piyasasının büyümesindeki önemli etkenlerden biri işgal süresince ve sonrasında özel şirketlerin, başta Bush yönetimindeki ABD olmak üzere koalisyon güçlerinin hükümetleri ile imzaladıkları yüksek bedelli sözleşmelerdi. Irak'a askeri müdahale sonrası özel askeri ve güvenlik şirketlerinin sözleşme bedelleri büyük rakamlara ulaştı. 2003 yılında İngiltere merkezli Halliburton şirketi, Pentagon ile 3.9 milyar dolarlık sözleşme imzaladı. ABD merkezli "Aiges Specialist Risk Management" şirketi ise Irak'taki sivil personelin korunması için Pentagon ile 293 milyon dolarlık anlaşma imzaladı (Carlos, 2010). İngiltere'de ise bu şirketlerle imzalanan sözleşme bedelleri, 2002 yılında 800 milyon dolar civarındayken 2003 yılında 2.5 milyar dolara ulaştı (Wulf, 2005). 1997 yılında küresel pazardaki payı 55.6 milyar dolar olan özel askeri ve güvenlik şirketleri, Irak ve Afganistan'a yapılan askeri müdahaleler sonrası 2003 yılında payını 100 milyar doların üstüne çıkarmıştı (Avant, 2005). Sadece ABD, Irak ve Afganistan'da bulunduğu sürelerde, özel şirketlerle 60 milyar dolar civarına ulaşan sözleşmeler imzalamıştı (Satz, 2013). Irak ve Afganistan'da koalisyon güçlerinin devam eden varlığının yardımıyla özel askeri ve güvenlik şirketlerinin küresel piyasada değerinin ise 2015 yılında 230 milyar dolara ulaştığı tahmin edilmektedir (Godfrey vd., 2014). Kısacası 2003 sonrası Irak ve Ortadoğu'da güvenlik hızlı bir şekilde ticarileşti.

Irak işgalinin özel güvenlik piyasasını nasıl büyüttüğü ve bu büyümenin bölgede güvenliği nasıl ticarileştirdiği işgal boyunca Irak'ta görev alan özel askeri ve güvenlik şirketlerinin kazandığı büyük paralar üzerinden görülebilir. Irak'ta bulunduğu süre zarfında önemli insan hakları ihlallerinde bulunan ve sıcak çatışmalarda taraf haline gelen bu şirketlerin bazıları, milyar dolarların üzerinde yıllık gelir elde ettiler. 2003 sonrası Irak'ta görev alan CACI şirketi 2010 yılında 3.15 milyar, Dyncorp International şirketi 2010 yılında 3.6 milyar, KBR şirketi 2009 yılında 10.1 milyar, MPRI şirketi 2009 yılında 15.6 milyar, SAIC 2010 yılında 11.1 milyar, Bechtel Group 2010 yılında 27.9 milyar, Flour 2009 yılında 22 milyar, Halliburton 2010 yılında 18 milyar, Parsons Corporation 2010 yılında 2.7 milyar, ve URS Corp 2010 yılında 9.18 milyar dolarlık yıllık gelirlere ulaştılar (Palou-Loverdos ve Armendariz, 2011). Her ne kadar bu şirketler daha eskiye dayanan ve Irak dışında da faaliyet gösteren şirketler olsa da 2003 sonrası kurulan ve Irak'taki özel güvenlik piyasası yardımıyla büyüyen şirketler de Irak'ta oluşan güvenlik piyasasını göstermesi açısından önemlidir. 2004 yılında kurulan BH Defense şirketi 2011 yılında 6 milyon, 2003 yılında kurulan Reed şirketi 180 milyon, 2005 yılında kurulan Tigerswan 2 milyar, 2003 yılında kurulan ve 2004 yılında Irak pazarına giren Triple Canopy şirketi 2008 yılında yaklaşık 710 milyon ve 2003 yılında kurulan Edinburgh International 150 milyon doların üstünde yıllık gelirlere ulaşmışlardır (Palou-Loverdos ve Armendariz, 2011). 2003 sonrası kurulan ve Irak'ta görev alan bu şirketlerin ulaştığı yüksek gelirler, Ortadoğu'da güvenliğin nasıl ticarileştiğini daha açık bir şekilde göstermektedir.

Irak'ta işgal sonrası büyüyen özel güvenlik piyasası ayrıca ülkede 2003 sonrası görev alan şirket sayıları ve bu şirketlerin her yıl daha da fazla görevlendirdikleri çalışan sayıları üzerinden de görülebilir. Irak'ta 2003 sonrası 100'den fazla özel askeri ve güvenlik şirketi yer aldı. Bu süreçte 89 tane uluslararası özel askeri ve güvenlik şirketi Irak'ta faaliyet gösterirken, bu şirketlerinin 45'i ABD, 18'i ise İngiltere merkezliydi (Palou-Loverdos ve Armendariz, 2011). Uluslararası özel askeri ve güvenlik şirketlerinin yanında 2003 sonrasında Irak menşeli şirketler de kurulmaya başladı ve işgal süresince onlarca Iraklı özel askeri ve güvenlik şirketi ülkede kuruldu. Irak'ta görev alan çok sayıda özel askeri ve güvenlik şirketi ise on binlerce personeli Irak'ta her yıl artan sayılarda görevlendirmeye başladı. 1. Körfez Savaşı'yla kıyaslandığında 2003 Irak Savaşı'nda kullanılan özel şirket personelinin sayısı 10 kat daha fazlaydı (Percy, 2009). 1. Körfez Savaşı'nda 541.000 askere 9.200 özel şirket personeli eşlik ederken, 2003 Irak müdahalesi başladığında 140.000 askere 21.000 özel şirket personeli eşlik etti. Bir diğer ifadeyle asker ve özel güvenlik personeli arasındaki oran 1990'da 58'e 1 iken, bu oran 2003'te 6'ya 1 oranına kadar düştü (Avant, 2006). Daha açık ifade etmek gerekirse, 2003 yılında özel şirketler, koalisyon güçleri içinde ABD silahlı kuvvetlerinden sonra ikinci en kalabalık askeri güçtü. Yani Irak'ta işgal başladığında özel askeri ve güvenlik şirketleri, 1990'lar boyunca özel güvenlik piyasasının büyümesinin de yardımıyla işgalde en temel aktörlerden biri durumundaydı. İşgal başladığında bu şirketler önemli aktörler olsa dahi işgal hem bu şirketleri hem de özel güvenlik piyasasının küresel payını büyüttü. 2006 yılına gelindiğinde ülkedeki özel şirket personeli 40.000 civarına ulaşmıştı ki bu sayı ülkede bulunan ABD askerinin ortalama üçte biri kadardı (Hammer, 2008). Resmi rakamlara göre Irak'ta bulunan silahlı şirket personeli sayısı sadece Eylül 2007'den Haziran 2009'a kadar geçen sürede %140 civarı artış gösterdi. Eylül 2009 tarihinde Irak'ta bulunan özel askeri ve güvenlik çalışanlarının yaklaşık %88'i ise silahlı personeldi (Franke ve von Boemcken, 2011). 2010 yılına gelindiğinde ise özel şirket personeli sayısı tıpkı Afganistan'da olduğu gibi Irak'ta da konuşlandırılan asker sayısını aşmıştı. 2010 yılında Irak'ta asker sayısı 88.000 iken şirket personeli sayısı 95.000 civarıydı (Taylor, 2011). Bu sayılara ise Kuveyt gibi bölge ülkelerinde, Irak ve Afganistan operasyonlarında destek amaçlı tutulan şirket çalışanlarının sayısı dahil değildi. Kısaca özel güvenlik şirketleri işgali kuvvetlendirirken, işgal de özel güvenlik şirketlerini kuvvetlendirdi. Bu süreç ise Irak'ta güvenliğin dışlayıcı ve rekabetçi bir şekilde oluşmasına ve şiddetin daha da çok özelleşmesine sebep oldu.

4.2. Irak'taki Güvenlik Ücretlendirmesi

2003 sonrası Irak'ta güvenliğin nasıl ticarileştiğini gösteren bir diğer önemli etken özel askeri ve güvenlik şirketlerinin çalışanlarının kompozisyonu ve bu çalışanların ücretlendirilmeleri üzerinden de görülebilir. 2003 sonrası Irak'ta yer alan uluslararası özel askeri ve güvenlik şirketleri başta ABD ve İngiltere menşeli olsa da bu şirketler personel ihtiyaçlarını genellikle Irak ve 3. ülke vatandaşlarından karşılıyorlardı. Bu şirketler başta Fiji, Şili, Nepal, Güney Afrika, İsrail olmak üzere 60'tan fazla ülkeden, müdahalede bulunan güçlere insani kaynak sağlamaktaydı. Irak'ta işgal süresince 4000 civarı sadece Güney Afrika vatandaşı bu şirketlerde çalıştı. Özel şirketlerin görünmez desteği olmadan ABD, Irak'ta operasyonları ve işgali devam ettirebilecek insan gücüne sahip değildi (Perry, 2012). Özel şirketlerin çok uluslu yapısı ve insani kaynaklarını farklı ülkelerden karşılaması ayrıca ABD yönetimi üzerindeki ulusal ve uluslararası baskının azaltılmasında önemli rol oynadı. Fakat bu şirketlerin çok uluslu yapısı ve demokratik denetimden muaf olmaları bazı ek sorunları da beraberinde getirdi. Irak'taki durumun daha karmaşık ve zor hale gelmesi sözleşmeli personele duyulan ihtiyacı arttırırken, bu personelin eğitimi ve kalitesi ise soru işaretleri yarattı. Özel şirketlerin Augusto Pinochet'nin Şili ordusunun askerleri, Güney Afrika Apartheid rejiminin muhafızları, Fransız yabancı lejyonlarının mensupları gibi geçmişleri tartışmalı kişileri barındırması ise tartışmaya başka bir meşruiyet sorunu kattı (Wulf, 2005). ABD ruhsatlı şirketler adına çalışan 3. ülke vatandaşlarının işledikleri suçlar sonrasında ortaya çıkan hukuki belirsizlik durumu ise daha büyük karmaşıklıklar yarattı (Avant, 2005).

3. ülke vatandaşlarının ve Iraklıların, bu şirketler tarafından bolca kullanılmasının ABD yönetimi üzerindeki baskıyı azaltmasının yanında bir diğer sebebi, şirketlerin maliyet hesaplarıydı. Şirketlerin bu yapısı, aslında çatışma ve savaşın da maliyetini şirketler açısından azaltan bir politikaydı. Irak'ta bulunan şirket personellerinin ortalama 4'te biri gelişmiş dünyadan, 4'te biri gelişmekte olan dünyadan, yarısı ise Iraklılardan oluşuyordu (Spearin, 2007). Şirketlerin, yerli halkı veya 3. ülke vatandaşlarını kullanmasındaki temel motivasyon ise maliyetleri düşürmeydi (Joachim ve Schneiker, 2012: 503). Başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerden sağlanan personel genelde daha kalifiye ve üst düzey görevlerde yer alan personeldi. Şirket çalışanlarının temel motivasyonu da zaten şirketlerin çalışanlarına sağladığı yüksek ücretlerdi. Irak işgalinin başladığı günlerde sözleşmeli çalışanlar, günlük

ortalama 500 ile 750 dolar arasında kazanıyordu. Her ne kadar işgal uzadıkça şirketler, çalışanlarına daha az ücret ödemeye başlasa da kalifiye personele aylık 3000 ila 6000 dolar arasında maaş ödemeye devam ettiler. Tehlikeli çatışma bölgelerinde görev alanlar için ise 2000 dolara varan ek ücretler ödendi (Franke ve von Boemcken, 2011). Emekli Amerikalı askerler için ise ücretler, yılda 100.000 ila 200.000 dolara kadar ulaşabiliyordu ki bu ücretler, ABD ordusu tarafından verilen ücretlerin kat kat üstündeydi. Özel şirketlerin ödediği ücretler o kadar yüksekti ki askeriyede veya bürokraside bir yılda kazanılan ücretler, özel şirketlerde çalışıldığında 1 ayda kazanılabiliyordu (Avant, 2006). O yüzden, vatanseverlik, ulusal savunma, “demokrasi ihracı” gibi ideallerin yanında maddiyat gibi bir değişken işin içine girdiğinde kalifiye savaşıçılar için özel şirketlerde görev almak daha cazip hale geldi. Batılı kalifiye personel, her ne kadar şirketlerin pazarlamasında ön plana çıkarttıkları grup olsa da geriye kalan şirket çalışanlarının dağılımı aslında maliyetleri düşüren ve ABD üzerinde baskıyı azaltan bir değişkendi. Özel askeri ve güvenlik şirketlerinin personel ücretlendirmelerinde ikinci sırada 3. ülke vatandaşları geliyordu. Amerikalı veya İngiliz personel için 10.000 dolara kadar çıkabilen ücretler, Güney Afrikalı personel için 5000 dolar, Şilili için 4000 ve Salvadorlu için 1700 dolar civarında seyrediyordu (Spearin, 2007).

Irak'taki özel askeri ve güvenlik şirketlerinin insan kaynağının ortalama yarısını sağlayan Iraklılar aslında bu pazardan en az yararlanabilen gruptu. Taşeron sisteminin daha da fazla uygulanması sonrası, özel şirketler, çalışanlarını daha fazla Irak vatandaşlarından sağlamaya başladılar. Böylece şirketler, özellikle ABD'nin verdiği ruhsatlarla Irak'ta güvenliği Iraklılar yoluyla ve bazen Iraklılara karşı daha ucuza sağlamaya başladı. Batılı kalifiye personelin ortalama 3000-6000 dolara çalıştığı bir güvenlik piyasasında Iraklılar ayda 1000 dolar karşılığında çalışıyordu (Hammer, 2008). Düşük ücretle çalıştırılan Iraklılar, şirketler için maliyetleri düşürürken bir yandan da ABD personelinin sahadan çekilmesine yardımcı oluyordu. Tüm bu gelişmelerin dışında ise Irak'taki güvenlik personelinin fiyatını piyasa şartları oluşturmaya başladı. Ülkede şiddetin azalıp artması sözleşme bedellerini doğrudan etkiledi. Ülkede şiddetin azaldığı dönemlerde şirketler, ücretlerinde kişi başına aylık 1000-2000 dolar civarında kesintiye giderken, şiddetin yoğunlaştığı dönemlerde aylık ücretler katlanabiliyordu (Palou-Loverdos ve Armendariz, 2011). Kısacası Irak'ta güvenlik kavramı belirli ölçülerde piyasanın görünmez eliyle belirlenmeye başladı. Bunun yanında ise şirketler, çatışma bölgelerinde hem kendilerinin varlığına ve önemine dikkat çekerken hem de sorunların çözümünde daha güçlü askeri müdahaleleri desteklediler (Leander, 2005). Bir diğer ifadeyle aslında özel şirketler, piyasanın görünmez eline de müdahalede bulundu. Bu müdahale de bir yerde ülkedeki ve bölgedeki güvensizlik ve şiddet iklimini daha da kuvvetlendirdi. Diğer taraftan üçüncü ülke vatandaşlarının ve Iraklıların, ülkede bu boyutlarda konuşlandırılması çatışmalarda koalisyon güçleri vatandaşlarının daha az zayıf vermesine yardım ediyordu. Bir diğer ifadeyle ABD'nin uluslararası hukuka aykırı bir şekilde başlattığı operasyon ve sonrasında, çatışmalar bazen özel şirketlerin çok uluslu personelleri ile çok uluslu Cihadi gruplar arasında yaşanırken bazen de Iraklı şirket çalışanları ile ayaklanmacı ve direnişçi Iraklılar arasında yaşanıyordu. Bu yolla, ülkede şiddet bütün hızıyla devam etmesine rağmen ABD açısından azalan zayıflar, ABD yönetimi üzerindeki baskıyı iç kamuoyunda bir nebze azaltıyordu. Kısacası ABD'nin uluslararası hukuka aykırı olarak gerçekleştirdiği operasyon ve sonrasında, savaş ve çatışma ortamına maruz kalanlar genelde Iraklı veya üçüncü ülke vatandaşları oluyordu. Gücün ve şiddetin bu boyutlarda özelleşmesi ise güvensizlikten daha çok güvensizliğe sebep oluyordu. Bu güvensizlik ortamı ise ABD'nin Irak'tan çekilmesi ile sona ermeyecek ve bugün dahi devam edecektir.

Her ne kadar 2003 sonrası Irak'ta güvenliğin ticarileşmesi ve güvenlik kavramının dışlayıcı ve rekabetçi olması bölgede silahlı devlet dışı aktörlerin güçlenmesinin en temel sebebi olsa da özel askeri ve güvenlik şirketlerinin Irak'ta bulunduğu süre zarfında sebep olduğu şiddet eylemleri, başta IŞİD gibi silahlı devlet dışı aktörlerin güçlenmesine sebep olmuştur. Bu şirketlerin sebep olduğu her hukuk dışı faaliyet, ölüm veya yaralama, Irak'ta toplumsal nefreti arttırmış ve bu nefret, özel askeri ve güvenlik şirketleri ile doğrudan çatışan silahlı devlet dışı aktörlere destek olarak geri dönmüştür. Bu yüzden 2003 sonrası Irak'ta başlayan ve 2011 sonrası Suriye'ye de yayılan güvensizlik ve şiddet ortamını anlamak için özel askeri ve güvenlik şirketlerinin büyük infial yaratan faaliyetlerine de göz gezdirmek gerekmektedir.

5. Özel Askeri ve Güvenlik Şirketlerinin Irak'ta Şiddetin Özelleşmesine Etkileri

Irak'ta görevlendirilen özel askeri ve güvenlik şirketleri, Irak'ta bulunduğu sürede aslında bütün taraflar için önemli sorunlara sebep olmuştur. Bu sorunların üstesinden gelinememesi ise Irak'taki koalisyon güçlerinin her geçen gün meşruiyet sorununu arttırmış ve meşruiyet sorunu Irak'taki

ayaklanma ve direnişin en temel sebebi olmuştur. Uluslararası hukuka aykırı bir şekilde Irak'a askeri müdahale, ülkedeki şiddeti ve özellikle özel şiddeti körüklerken, özel askeri ve güvenlik şirketleri tüm bu süreci daha da sıkıntılı hale getirmiştir. Özel askeri ve güvenlik şirketlerinin Irak'ta sebep olduğu ve şiddetin özelleşmesine doğrudan etki ettiği sorunlar kabaca iki başlık altında toplanabilir. İlk olarak özel askeri ve güvenlik şirketleri isteyerek veya istemeyerek Irak'ta sıcak çatışmaların ve şiddetin tarafı haline gelmiştir ve bu durum ülkedeki şiddetin özelleşmesi eğilimlerini daha da körüklemiştir. 2003 sonrası Irak'taki durum bir devletin diğer bir devlete askeri müdahalesi olarak görülse de alt hikayelerinde çok uluslu silahlı devlet dışı aktörlerle çok uluslu özel askeri ve güvenlik şirketleri arasındaki çatışmaları barındırmıştır. Bu durum ise önce Irak'ta sonra da bölgede güvensizlik iklimini tırmandırmıştır. Özel askeri ve güvenlik şirketlerinin sebep olduğu ikinci temel sorun ise bu şirketlerin sebep olduğu insan hakları ihlalleri ve bu ihlallerin cezasız kalmasının sebep olduğu toplumsal nefrettir. Özel askeri ve güvenlik şirketlerinin Irak'ta sebep olduğu insan hakları ihlalleri hem Irak'ta hem de uluslararası toplumda büyük infial yaratmış ama bu ihlallerin cezasız kalması ise toplumsal nefretin başta IŞİD olmak üzere silahlı devlet dışı aktörlere ve radikal gruplara desteğe döndürmüştür. Devlet dışı silahlı aktörler, özel askeri ve güvenlik şirketleri ile çatıştıkları müddetçe Irak tabanında sempati kazanabilmiş ve bu toplumsal destek 2011 sonrası Irak ve Suriye'de belirli ölçülerde devam etmiştir.

5.1. Özel Askeri ve Güvenlik Şirketlerinin Çatışmalardaki Boyutu

Özel şirket ve çalışanlarının, 2003 ve sonrasında Irak'ta çatışmaların doğrudan içerisinde yer alması, ülkede şiddetin tırmanmasında önemli rol oynamıştır. Hem özel askeri ve güvenlik şirketlerinin faaliyetleri hem de Irak'taki ayaklanmacıların ve direnişçilerin bu şirketlere karşı uyguladıkları şiddet, 2003 sonrası Irak'ta önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Daha doğru bir ifadeyle yukarıdan özelleşen şiddet tipiyle aşağıdan özelleşen şiddet tipinin karşı karşıya gelmesi, Irak'taki en büyük şiddet olaylarına sebep olmuştur. Bu yüzden 2004 Mart ve Nisan aylarında Felluce'de ve 2007 yılında Bağdat'ta yaşananlar başta olmak üzere özel askeri ve güvenlik şirketlerinin şiddetin tarafı olması, şirketlerin ülkedeki güvensizliğine etkilerini göstermesi açısından önemli örneklerdir.

Özel askeri ve güvenlik şirketlerinin Irak'taki şiddet ortamına etkileri belki de en dramatik bir şekilde 2004 yılında Felluce'de yaşandı. 1. Felluce Savaşı olarak bilinen çatışmalar, doğrudan özel askeri ve güvenlik şirketlerine karşı olan nefret sonucunda ortaya çıktı. 31 Mart 2004 tarihinde diplomatik konvoyu koruma sağlayan 4 Blackwater personeli, Felluce'de trafik sıkışıklığında saldırıya uğraması sonucu öldürüldü. Bu olay sonrası ABD'nin bölge yöneticilerinden Paul Bremer yapılanların cezasız kalmayacağını belirterek Felluce'de büyük çaplı operasyonlar başlattı. ABD'nin bu ölümlere verdiği tepki, Irak'ta Felluce Savaşı olarak anılacak olan çatışmalara yol açtı. Yaşanan olay sonrası 1300 deniz piyadesi ile Felluce şehrini kuşatma altına alan ABD, 10 gün süren sokak çatışmalarında içlerinde çocuk, yaşlı ve kadınlarında bulunduğu 600 kişinin ölmesine sebep oldu (Hills, 2006). Ağır silahların yanında operasyonda kullanılan hava saldırıları, ABD'nin müttefikleri tarafından dahi yerel halkı yabancılaştıracağı endişesi ile eleştirilirken, ABD yaşanan zayıfları meşru hedef olarak gösterdi (Hills, 2006). Felluce'ye rövanş duygusuyla ve ölen özel askeri ve güvenlik şirketi çalışanlarının intikamını alma amacıyla müdahalede bulunan ABD, Irak halkı arasındaki anti-Amerikancı duyguları körüklerken ayaklanmaya da daha fazla desteğe neden oldu (Malkinsen, 2006). Ayrıca Nisan 2004'te Felluce'de yaşanan ayaklanma ve çatışmalar sonrası ABD'nin Felluce'den çekilmesi, başta Zerkavi olmak üzere radikal İslamcılarının prestij kazanmasına ve güçlenmesine neden oldu. ABD'nin tek taraflı ateşkes ilanı, Zerkavi'nin o dönemde liderlik ettiği örgüt olan Tevhid ve Cihad örgütünün, Irak'taki direniş ve ayaklanmalardaki popülerliğini arttırdı (Gürler ve Özdemir, 2014).

Özel şirketlerin de rol aldığı çatışmalar, 2004 yılında sadece Sünni bölgelerde olmadı. 2004 yılında Şii bölgelerinde yaşanan ayaklanmalarda da özel şirketler sıcak çatışmaların tarafı haline geldi. Necef Muharebesi olarak bilinen çatışmalarda Mukteda El-Sadr'ın milis gücü Mehdi ordusuyla koalisyon güçleri arasındaki çatışmalarda özel askeri ve güvenlik şirketleri doğrudan çatışmaların ve şiddetin tarafı haline geldi. Nisan 2004'te Necef'de Şiiler, ABD karargahına saldırı düzenlediklerinde saldırıya karşılık, kendi helikopterleri de dahil olmak üzere kendi ekipmanlarını kullanan Blackwater şirketinin personelinden geldi (Avant, 2005). Aynı tarihlerde Kut kentinde de Hart Group çalışanları, ayaklanmacılarla sıcak çatışmanın içerisindeydi.

Özel şirketlerin doğrudan şiddete ve güvensizliğe yaptığı etkinin en açık örneği ise 2007 yılında yaşandı. "Kanlı Pazar" olarak bilinen ve özel askeri ve güvenlik şirketlerinin en ölümcül eylemi olarak

tanımlanan Nisur Meydanı'nda yaşananlar (Scahill, 2008), şirketlerin rolü ve etkisini göstermesi açısından önemli bir örnek teşkil etti. 2007 yılında Blackwater personellerinin açtığı ateş sonrası Bağdat Nisur Meydanı'nda 17 sivilin öldürülmesi büyük tartışmalar yarattı (McFate, 2014). 16 Eylül 2007 tarihinde ABD diplomatik konvoyunu koruyan Blackwater güvenlik personelinin açtığı ateş, Irak'taki özel şirketlerin en büyük insan hakları ihlallerinden birine sebep oldu. Her ne kadar şirket, olay sonrası konvoyla düzenlenen pusu üzerine ateş açıldığını ve açılan ateşin koruma amaçlı olduğunu iddia etse de yapılan araştırmalar sonucunda herhangi bir kısırtmanın olmadığı sonucuna varıldı. Bomba yüklü araç şüphesiyle Blackwater tarafından açılan ateş sonrası araçta bulunan sivillerin ölümünün yanında şirket çalışanları, meydana sivil halka da ateş etmeye devam etti (De Nevers, 2009). FBI raporuna göre olaylar sırasında şirket tarafından açılan 17 adet ateşin en az 14'ünün gerekçesiz olduğu belirtildi. Rapor, aynı zamanda şirketin bu faaliyetinin şiddet kullanma konusunda ABD yasalarına aykırı olduğuna kanaat getirdi (Franke ve von Boemcken, 2011). Olay sonrası kongre araştırmasına göre ise sadece Blackwater şirketinin 2005-2007 yılları arasında Irak'ta tam 195 sıcak çatışmaya girdiği tespit edildi (Krahmann, 2013). Bu 195 çatışmanın %80'den fazlasında ise Blackwater şirketi, ilk ateş eden taraf oldu (Palou-Loverdos ve Armendariz, 2011). FBI'nın raporuna rağmen ABD, 2008 Nisan'ında Blackwater şirketiyle sözleşme yeniledi. 2003 yılında 27 milyon dolarlık sözleşme bedeliyle Irak pazarına giren Blackwater şirketi, 2008 yılında 1 milyar dolarlık sözleşmeye imza attı (Scahill, 2008). Tüm bunların yanında Nisur Meydanı'nda kazara adam öldürme suçuyla itham edilen Blackwater çalışanlarının Irak yasaları yerine ABD yasalarına göre yargılanması ise bir başka soru işareti olarak ortaya çıktı. Bu yargılama sadece Irak ile ABD arasındaki ilişkileri germekle kalmadı, ayrıca Irak içinde anti-Amerikancı ve radikal eğilimleri daha da güçlendirdi.

Bu büyük çaplı gelişmelerin yanında, özel askeri ve güvenlik şirketlerinin kullanmaları yasak olan CS gazının, Mayıs 2005'te Blackwater şirketi tarafından kullanıldığına dair şüpheler (Welch, 2009), 2006 yılında görevde olmayan Blackwater personelinin Irak başkan yardımcısının korumasını öldürmesi, 4 Şubat 2007 yılında Iraklı gazetecinin özel şirket çalışanları tarafından öldürülmesi, 7 Şubat 2007'de Blackwater'ın keskin nişancısının 3 mağaza güvenliğini öldürmesi (Scahill, 2008), 2 Mayıs 2007'de yine Blackwater personellerinin Bağdat'ta açtığı ateş sonrası bir Irak vatandaşını öldürmesi (Welch, 2009), Ernys şirketinin çalışanlarının 2007 yılında sivil araca ateş açması (Palou-Loverdos ve Armendariz, 2011) ve bunlar gibi onlarca hukuk dışı ölümcül eylem, özel askeri ve güvenlik şirketlerinin, Irak'ta şiddetin ve güvensizliğin artmasında oynadıkları rolü göstermeleri açısından önemlidir. Her ne kadar geniş yankı uyandıran özel şirketlerin şiddet eylemlerinde Blackwater şirketi ön plana çıksa da diğer şirketler de ülkedeki güvensizlik ve şiddet ortamına doğrudan katkıda bulundu. 2005-2007 yılları baz alınarak yapılan kongre araştırmasına göre ABD devleti ile sözleşmeli olan diğer iki büyük özel askeri ve güvenlik şirketinin de çok sayıda sıcak çatışmada yer aldığı belirtildi. DynCorp, bu süre zarfında 102 sıcak çatışmaya girerken, bu 102 sıcak çatışmanın 63'ünde ilk ateş açan taraf oldu. Triple Canopy şirketi ise 36 sıcak çatışmanın içerisinde yer alırken, bu çatışmaların 30'unda ilk ateş eden taraftı. Bu şirketlerin dışında ise USIS, Eryns, Unity Resources Group şirketlerinin de çatışmayı başlatan taraflar olduğu ve bunun sonucu sivil halkın ölümlerine sebep oldukları ortaya çıktı (Palou-Loverdos ve Armendariz, 2011).

Özel askeri ve güvenlik şirketlerinin sadece sebep olduğu hukuk dışı olaylar ve şiddet eylemleri, Irak'ta şiddetin tırmanmasına sebep olmadı. Özel askeri ve güvenlik şirketleri aynı zamanda Irak'ta bulunduğu zaman zarfında şiddetin doğrudan hedefi haline geldi. Şirket çalışanlarının sayısının ve faaliyetlerinin kayıt altına alınmaması, Irak'ta ölen veya yaralanan sözleşmeli personelin sayısının tahminini zorlaştırmaktadır. Buna rağmen 2007 yılında yapılan araştırmaya göre 2003- 2007 yılları arasında Irak'ta yaklaşık 1000 şirket çalışanının öldüğü ve 12000 civarında da yaralandığı tahmin edilmektedir. Aynı dönem baz alındığında, Irak'ta ölen ABD askeri sayısının 4000 civarı olduğu tahmin edilmektedir (Godfrey vd., 2014). Bir diğer ifadeyle, 2003-2007 arası koalisyon güçleri tarafında ölen her beş kişiden biri özel askeri ve güvenlik şirketi çalışanı idi.

Özel askeri ve güvenlik şirketlerinin 2003 sonrası Irak'ta şiddetin özelleşmesinde oynadıkları rol sadece sıcak çatışmalarda oynadıkları rollerle sınırlı değildir. Irak'ta bulunduğu süre zarfında bu şirketlerin sebep olduğu insan hakları ihlalleri ve bu ihlallerin cezasız kalması, Irak'ta koalisyon güçlerine karşı olan nefreti arttırmıştır. Artan bu nefret ise merkezi hükümetin işlerliğinin sorgulandığı bir dönemde silahlı devlet dışı aktörlere destek olarak geri dönmüştür. Bu yüzden Irak hapisanelerinde gerçekleşen insan hakları ihlalleri daha sonra IŞİD gibi silahlı devlet dışı aktörlerin en önemli propaganda aracı haline gelmiştir. Bir başka ifadeyle, özel askeri ve güvenlik şirketlerinin sebep olduğu her insan hakları ihlali Irak'ta silahlı devlet dışı aktörlerin güçlenmesine sebep olmuştur.

5.2. Özel Askeri ve Güvenlik Şirketlerinin Sebep Olduğu İnsan Hakları İhlalleri ve Irak Hapishaneleri

Irak'ta özel askeri ve güvenlik şirketlerinin sebep olduğu büyük insan hakları ihlalleri doğrudan ülkede radikal eğilimleri kuvvetlendirmiş ve bu eğilimler, 2011 sonrası kendilerini hem Irak hem de daha sonra Suriye'de kendini derinden hissettirmiştir. Yukarıda kısaca belirtilen şiddet kullanımından doğan insan hakları ihlallerinin dışında bu şirketler, Irak'ta bulunduğu süre zarfında keyfi tutuklamalar, işkence gibi onlarca diğer insan hakları ihlaline sebep olmuştur. Irak'ta 2003 sonrası görev alan 89 özel askeri ve güvenlik şirketlerinin 15'inin insan hakları ihlallerinde bulunduğu tespit edilmiş ve sadece bu şirketler, toplam 46 kez insan hakları ihlalinde bulunmuştur. Bu dönemde ise Irak menşeli özel askeri ve güvenlik şirketleri de 3 kez insan hakları ihlalinde bulunmuştur (Palou-Loverdos ve Armendariz, 2011).

Irak işgali boyunca belki de işgalin en büyük skandalları ve insan hakları ihlalleri, Irak hapishanelerinde yaşandı. Irak hapishanelerinde mahkumların cinsel istismara ve geniş çaplı işkencelere maruz kaldığı ortaya çıktı. Bu skandalların ortaya çıkması ise Irak hapishanelerini, hem Irak'ta hem de uluslararası kamuoyunda Irak işgalinin simgesi haline getirdi. Bu hapishanelerin hem işletilmesinde hem de mahkumlara yapılan kötü muameleler ve işkencelerde yer alan ise yine özel askeri ve güvenlik şirketleriydi. Bu yüzden özel askeri ve güvenlik şirketlerinin Irak hapishanelerinde sebep olduğu geniş çaplı insan hakları ihlalleri, ülkedeki radikal eğilimleri kuvvetlendirdi ve bu da başta IŞİD olmak üzere ülkedeki silahlı devlet dışı aktörlere destek olarak geri döndü.

Irak hapishanelerinde yaşanan en büyük skandal 2003 yılında Ebu Gureyb hapishanesinde yaşandı. Ebu Gureyb hapishanesinde en az 72 Irak vatandaşının sorgulamaları sırasında işkenceye uğradıkları ve zihinsel ve fiziksel kötü muamele gördükleri ortaya çıktı (Palou-Loverdos ve Armendariz, 2011). Bu sorgulamalar sırasında insan hakları ihlallerine sebep olan ise CACI ve Titan şirketlerinin çalışanlarıydı. Şirket çalışanlarının sebep olduğu işkenceler, cinsel taciz ve tecavüz gibi olaylar, aslında bugün bile şiddete başvuran yapılanmalar için bir propaganda aracı haline geldi. Şirket çalışanlarının yasal anlamda gri zeminde bulunmaları ise bu skandallara bulaşan sözleşmeli personelin yargılanmalarını engelledi. Hapishanelerde yaşanan insan hakları ihlalleri sonrası CIA, Ebu Gureyb'de suyla işkence yöntemine bulaşanlar arasında şirket çalışanlarının da olduğunu açıkladı (Perry, 2012). Buna rağmen suç işleyen şirket çalışanları yargılanmadı. İnsan hakları ihlallerinde adı geçen CACI şirketi, şirket adına araştırma yaparken, araştırma sonunda şirketin kusuru olmadığını açıkladı (Welch, 2009). Bir yerde ABD, sözleşmeli personel aracılığıyla kirli işlerini yaparak, bir derece uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerinden kaçabilirken, diğer bir taraftan, sözleşmeli personelin sebep olduğu skandallar Irak'ta anti-Amerikancı nefreti daha da körükledi. Bunun da ötesinde başta IŞİD olmak üzere radikal gruplar, hapishanelerde yaşananları kendi amaçları doğrultusunda kullandı.

Irak hapishanelerinin Irak'ta karşı şiddeti doğurduğuna belki de en açık örnek IŞİD'in 2012 yılında duyurduğu "duvarları yıkma" harekâtı oldu. Bu harekâtın iki temel stratejisi vardı. Birincisi bomba yüklü araçlarla ve intihar saldırılarıyla ülke genelinde şiddeti tırmandırmak, ikincisi ise hapishanelere baskınlar düzenleyerek mahkumların örgüte üye olmasını sağlamaktır (Gürler ve Özdemir, 2014). İkinci strateji doğrultusunda 28 Eylül 2012'de Tikrit Tesfirat hapishanesine yapılan baskın sonrası 100'e yakın, 21 Temmuz 2013'de ise Ebu Gureyb hapishanesine yapılan baskın sonrası ise 500'ten fazla mahkum, adı geçen hapishanelerden kaçtı ve bu mahkumlar IŞİD saflarına katıldı (Gürler ve Özdemir, 2014). Ebu Gureyb baskınında örgütün çok büyük bir askeri kuvvet kullanması ise Ebu Gureyb'in sembolik önemini göstermesi açısından önemliydi. IŞİD, bu baskınlarla işgal boyunca işkenceye maruz kalanların onurlarının kurtarıldığını açıkladı (Gürler ve Özdemir, 2014: 129). Zaten duvarları yıkma harekâtı da Ebu Gureyb baskınıyla sona erdi. Bu hapishanelerin sembolik öneminden daha da önemli olanı ise Irak ve Suriye'de bulunan IŞİD'in 25 liderinin 17'sinin 2004-2011 yılları arasında ABD'nin Irak'ta bulunan hapishanelerinde yatmış olmasıdır (Chulov, 2015). Kısacası özel şirket personelinin, Irak hapishanelerinde işlediği suçlar, ülkede radikal eğilimleri doğrudan etkilemiş ve karşı şiddete belirli ölçülerde sebep olmuştur.

Tüm bu yaşanan süreç sonunda ülkedeki şiddet ve güvensizlik sarmalı o kadar büyük boyutlara geldi ki Irak'ta 2006 ile 2008 yılları arasında günde ortalama 100 kişi öldü (Gürler ve Özdemir, 2014). Her ne kadar şiddetin bu boyutlara ulaşmasında ülkede yaşanan mezhep savaşları veya farklı silahlı devlet dışı gruplar arasındaki çatışmalar etkide olsa da başta ABD olmak üzere merkezin, Irak'a gayr-i hukuki biçimde getirdiği özel şirketler de bu şiddet iklimine doğrudan katkıda bulundu. Güvenliğin

piyasa tarafından belirlendiği bir düzende bu hizmeti satın alamayanlar başka devlet dışı aktörlerden bu hizmeti talep etmeye başladı. Bir diğer deyişle, 2003 Irak Savaşı ve sonrasında yani çatışma sonrası bir toplumda, güvenliğin devlet dışı aktörler tarafından sağlanmaya başladığı bir dönemde, dışardan işgalci güçler tarafından getirilen devlet dışı aktörlerle ülkede güvenlik anlayışı daha da dışlayıcı oldu. Bu ise aslında ülkede bir anlamda güvenliğin gettolaşmasına yani devlet dışı aktör temelli ve rekabetçi olmasına sebep oldu. Böyle bir platformda güvenlik, devletlerin sağladığı ve uluslararası hukuk tarafından tanınan ve koruma altına alınan bir kavram olmaktan çıkıp, devlet dışı aktörlerin hukuken tartışmalı bir biçimde sağladığı bir kavram haline dönüştü. Bu dönüşüm ise 2011 sonrası hem Irak'ta hem de Suriye'de kendisini derinden hissettirdi.

6. Sonuç

1980 sonrası başlayan özelleştirme dalgasıyla daha fazla görünür olan güvenlik piyasası, özel askeri ve güvenlik şirketleri tarafından geliştirilen ve büyütülen bir piyasa haline dönüşmüştür. Piyasa büyüdükçe bu şirketler dünyaya yayılmış, şirketler dünyaya yayıldıkça piyasa daha da büyümüştür. Her ne kadar bu şirketler, Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik algısına cevap vermesi ve BM gibi uluslararası örgütlere kaynak sağlaması açısından yararlı yararlı görünse de bu şirketlerin ve çalışanlarının hukuki belirsizliği, demokratik denetimlerden muaf olmaları, şiddet ve güvenlik kavramlarını ticari bir meta haline getirmeleri uluslararası güvenlik konusunda da bir çok sorunu beraberinde getirmiştir. Bu sorunların en görünür örnekleri ise 2003 Irak Savaşı ve sonrasında Ortadoğu'da görülmüştür.

Irak'ta bu şirketlerin faaliyetleri, ülkede şiddetin tırmanmasına doğrudan katkıda bulundu. Şiddetin yukarıdan özelleşmesine örnek olarak gösterilen bu şirketler, aslında Irak'ta şiddetin aşağıdan özelleşen tipiyle çatıştı. Her ne kadar kavramsal olarak şiddetin ve gücün aşağıdan yukarı özelleşmesi Irak'ın kendi sosyolojik gerçekliğinden ve bazen Irak devletinin yetersizliğinden ortaya çıkan bir tip ise de yukarıdan özelleştirme tipi, başta ABD ve İngiltere olmak üzere merkezden Irak'a ihraç edilen ve güvenliği ticari bir meta haline getiren bir tipti. Irak'ta farklı gruplar arasında belli dönemlerde yaşanan çatışmaların yanında 2004 yılında Irak'ta özel güvenlik şirketlerinin de önemli rol oynadığı koalisyon güçleri ve Sünni paramiliter gruplar arasında Felluce'de yaşanan savaş ve çatışmalar, yine Nəcəf, Bağdat gibi şehirlerde özel güvenlik şirketlerinin önemli rol oynadığı koalisyon güçleri ve başta Mukteda El-Sadr'ın Mehdi ordusu olmak üzere Şii paramiliter gruplar arasında yaşanan savaş ve çatışmalar, şiddetin ve gücün aşağıdan olduğu kadar yukarıdan da özelleşmesinin ülkede güvensizlik sarmalına nasıl etkide bulunduğunu gösterdi. Bunun yanında 2007 yılında Nisur Meydanı'nda olduğu gibi özel şirketlerin sebep olduğu büyük insan hakları ihlalleri ve ölümler, kitleleri güvenlik konusunda daha fazla milis güçlerine ve silahlı devlet dışı aktörlere itti. Güvenlik hizmetini para karşılığında satın alamayan kitleler, güvenliklerini para yerine daha çok sadakat üzerinden temin edebilecekleri gruplara yöneldi. Özel şirketlerin sebep olduğu insan hakları ihlalleri ve hukuksuzluklar ayrıca Irak'taki kitleleri hem daha anti-batıcı hem de daha radikal çizgiye itti. Bunun da ötesinde Ebu Gureyb ve benzeri hapishanelerde özel şirket çalışanlarının sebep olduğu skandallar, aslında bu hapishanelerdeki mahkumların daha da radikalleşmesine ve sonraki dönemlerde IŞİD gibi radikal örgütlere dahil olmasına sebep oldu. IŞİD'in cihat ilan etmeden önce bu hapishanelere baskınlar düzenlemesi ve mahkumları örgüte dahil etmesi, aslında özel askeri ve güvenlik şirketlerinin bölgede dolaylı yoldan şiddete ve güvensizliğe nasıl yol açtığını göstermesi açısından önemliydi.

ABD, yaklaşık 9 yıllık bir sürecin sonunda Aralık 2011'de Irak'tan çekildiğinde Irak'ta geriye kalan bol miktarda şiddet ve güvensizlik oldu. Yeni dönemde ülkede güvenlik, devlet dışı aktörler üzerinden daha fazla sağlanmaya başlanırken, süreçten en karlı çıkan özel askeri ve güvenlik şirketleri oldu. 2003 yılında görece daha ufak boyutlarda olan özel güvenlik piyasası 2015 itibarıyla Irak ve Afganistan'da boy gösteren özel şirketlerin de etkisiyle 2.5 kat oranında büyüdü. Diğer taraftan müdahalede bulunan ülke yönetimleri, bu şirketlerin yardımıyla demokratik denetim ve kontrolden kaçarken, şirketlerin işlediği suçlar ve sebep olduğu insan hakları büyük oranda cezasız kaldı. Özel şirketlerin dolaylı veya doğrudan sebep olduğu hukuksuzluk ve şiddet ise radikal gruplar tarafından propaganda aracı haline geldi. 2004 yılında Felluce'de yaşananlarda ılımlı diye tanımlanan Sünni grupların radikal gruplara karşı çıkmamasında veya IŞİD'in Irak hapishanelerini örgüte insani kaynak aracı olarak kullanmasında olduğu gibi radikal akımlar, ülkedeki şiddet ortamını kendi amaçları doğrultusunda kullanabildi. Bu da radikal grupların aslında gelecek yıllardaki yeni güvensizlik ve şiddet ortamlarına doğrudan zemin hazırlamasına yardım etti ve bu yardım 2011 sonrası hem Irak'ta hem de Suriye'de kendisini derinden hissettirdi.

Kaynakça

- Abrahamsen, Williams. (2008). "Selling Security: Assessing the Impact of Military Privatization". *Review of International Political Economy* 15 (1): 131-146.
- Avant, Deborah D. (2008), "Private Security." In *Security Studies*, ed. Paul D. Williams. Oxon: Routledge. Pp: 438-452.
- _____ (2006). "The Privatization of Security: Lessons from Iraq." *Orbis*, 50 (2): 327-342.
- _____ (2005). *The Market for Force: The Consequences of Privatizing Security*. New York: Cambridge.
- Carlos, Ortiz. (2010). "The New Public Management of Security: The Contracting and Managerial State and the Private Military Industry." *Public Policy and Management*. 30 (1): 35-41.
- Chulov, Martin. (2014). "ISIS: The Inside Story". *Guardian*. <http://www.theguardian.com/world/2014/dec/11/-sp-isis-the-inside-story>. Erişim Tarihi: 1 Ocak 2016.
- De Nevers, Renée. (2011). "Private Security Companies and the Laws of War." *Security Dialogue* 40 (2): 169-190.
- Franke, Volker ve Marc von Boemcken. (2011). "Guns for Hire: Motivations and Attitudes of Private Security Contractors." *Armed Forces and Society* 37 (4): 725-742.
- Godfrey, Richard ve diğ. (2014). "The Private Military Industry and Neoliberalism Imperialism: Mapping the Terrain." *Organizations* 26 (1): 106-125.
- Gürler, Recep Tayyip ve Ömer Behram Özdemir. (2014). "El-Kaide'den Post-Kaide'ye Dönüşüm: IŞİD." *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 1 (1): 113-155.
- Hammer, Joshua. (2008). "Blackwater Blues: Hard Times for Mercenaries in Iraq." *The New Republic*. <https://newrepublic.com/article/63673/blackwater-blues>. Erişim Tarihi: 5 Mart 2016.
- Hills, Alice. (2006). "Fear and Loathing in Falluja." *Armed Forces and Society* 32 (4): 623-629.
- _____ (2010). "The Unavoidable Ghettoization of Security In Iraq." *Security Dialogue* 42 (3): 301-321.
- Joachim, Jutta ve Andrea Schneiker. (2012). "Of 'True Professionals' and 'Ethical Hero Warriors': A Gender-discourse Analysis of Private Military and Security Companies." *Security Dialogue* 43 (6): 495-512.
- Kinsey, Christopher. (2007). "Problematising the Role of Private Security Companies in Small Wars." *Small Wars and Insurgencies* 18 (4): 584-614.
- Krahmann, Elke. (2008). "Collective Good or Commodity." *European Journal of International Relations* 14 (3): 379-404.
- _____ (2013). "The United States, PMSCs and the State Monopoly on Violence: Leading the Way towards Norm Change." *Security Dialogue* 44 (1): 53-71.
- Leander, Anna ve Rens van Munster. (2007). "Private Security Contractors in the Debate about Darfur: Reflecting and Reinforcing Neo-Liberal Governmentality." *International Relations* 21 (2): 201-216.
- Leander, Anna (2005). "The Market for Force and Public Security: The Destabilizing Consequences of Private Military Companies." *Journal of Peace Research* 52 (3): 605-622.
- Malkinsen, Carter. (2006). "Signaling Resolve, Democratization, and the First Battle of Fallujah." *Journal of Strategic Studies* 29 (3): 423-452.
- Ma'oz, Moshe. (2012): "The 'Arab Spring' and New Geo-Strategic Environment in the Middle East." *Insight Turkey* 14 (4): 13-23.
- McFate, Sean. (2014). *The Modern Mercenary: Private Armies and What They Mean for World Order*. New York: Oxford University Press.

- Percy, Sarah. (2009). "Private Security Companies and Civil Wars." *Civil Wars* 11 (1): 57-74.
- Perry, David (2012). "Blackwater vs. bin Laden: The Private Sector's Role in American Counterterrorism." *Comparative Strategies* 31 (1): 41-55.
- Palou-Loverdos, Jordi, ve Leticia Armendáriz. (2011). *The Privatization of Warfare, Violence and Private Military & Security Companies: A Factual and Legal Approach to Human Rights Abuses by PMSC in Iraq*.
- Satz, Debra. (2013). "Markets, Privatization and Corruption." *A Social Research: An International Quarterly* 80 (4): 993-1008.
- Scahill, Jeremy. (2008). *Blackwater: The Rise of the World's Most Powerful Mercenary Army*. New York: Nations Book.
- Spear, Joanna. (2008), "Counterinsurgency." In *Security Studies*, ed. Paul D. Williams. Oxon: Routledge. Pp: 389-406.
- Spearin, Christopher (2007). "Contracting a Counterinsurgency? Implications for US Policy in Iraq and Beyond." *Small Wars and Insurgencies* 18 (4): 541-558.
- Taylor, Trevor. (2011). "Review Article: Private Security Companies in Iraq and Beyond." *International Affairs* 87 (2): 445-456.
- Welch, Michael. (2009). "Fragmented Power and State-Corporate Killings: A Critique of Blackwater in Iraq." *Crime, Law and Social Change* 51 (3-4): 351-364.
- Wulf, Herbert. (2005). *Internationalizing and Privatizing War and Peace*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- "Blackwater Guards Indicted for 2007 Baghdad Civilian Killings." (2009). *The American Journal of International Law* 103 (2): 360-362.